

GÜNCEL İÇTİHATLAR IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

RIGHT TO REASONED DECISION IN THE LIGHT OF CURRENT JURISPRUDENCES

Ezgi KIZILKAYA DOĞRU*

ÖZ

Gerekçeli karar hakkı, tarihsel süreç olarak çok eski zamanlardan bu yana insanlığın neden sorusuna aradığı cevaba dayanan bir insan hakkıdır. Gerekçeli karar hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin adil yargılanma hakkına ilişkin 6. maddesinde doğrudan düzenlenmemekle birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin adil yargılanma hakkına ilişkin içtihatlarından doğan bir haktır.

Bu çalışmada gerekçeli karar hakkı; adil yargılanma hakkından gerekçeli karar hakkının doğuşu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarında gerekçeli kararın tarafların iddiasını karşılaması, makul gerekçe, üst derece mahkemelerinin gerekçeli kararları, makul sürede ve anlaşılabilir bir dil ile yazılan gerekçeli karar, Danıştay kararlarında gerekçeli karar ve son olarak da Yargıtay kararlarında gerekçeli kararlar başlıkları altında özellikle güncel içtihatlarla yer verilerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gerekçeli karar, gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında gerekçeli karar hakkı, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında gerekçeli karar hakkı.

Makalenin Geliş Tarihi : 23.01.2020

Makalenin Kabul Tarihi : 30.08.2020

* İstanbul İdare Mahkemesi Üyesi

e-mail: ezgikizilkaya@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2705-6189

ABSTRACT

Right to a reasoned judgment is a human right based on the answer of the why question since ancient times. Right to a reasoned judgment is a right coming about European Human Court's jurisprudences regarding the right to a fair trial, however, it is not regulated directly by article 6 of the European Convention on Human Rights.

In this article the right to a reasoned judgment is handled within the subjects of right to a reasoned judgment coming about right to a fair trail, right to a reasoned judgment to fulfil the claims of parties in European Human Court's and The Constitutional Court's judgments, reasonable justification, reasoned judgments of the supreme courts, reasoned judgment written in a reasonable time and understandable language, reasoned judgment at Council of State judgments and finally reasoned judgment at Court of Cassation judgments, especially with current jurisprudences.

Keywords: Reasoned judgment, right to a reasoned judgment, right to a fair trial, right to a reasoned judgment at the European Human Court's jurisprudences, right to a reasoned judgment at the Constitutional Court's jurisprudences.

GİRİŞ

İnsanlar haksızlığa uğradıklarında haksızlığın giderilmesi ve haksızlığa maruz bırakana yaptırım uygulanması amacıyla adalete yani mahkemelere başvurmaktadır. Haksızlığa neden olanlar da kendilerini yargılanmak üzere Mahkeme huzurunda bulmaktadır. Mahkemeye taşınan uyuşmazlıklarda tarafların mahkeme kararında neden sorusuna aradığı cevap yargılama faaliyetinin temelini oluşturmakta aynı zamanda yargı makamlarının kararlarını denetlenebilir hale getirerek keyfilikten de uzaklaştırmaktadır. İnsanoğlunun gerekçe arayışı aslında çok eskiye dayanmakta, tarihteki ilk izlerine Sümer Rahip Devletindeki kil tabletlerde rastlanılmış olmakla birlikte¹ 1789 Fransız ihtilali ile gelişen özgürlükçü düşünce akımının temel birikiminin bir ürünü olsa da tarihsel

¹ SUNAY, Aysun Zühal, "Gerekeçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri", Danıştay Dergisi, Sayı 143, 2016, s.7.

kökleri, insanoğlunun bilme istenci bilincine varmaya başladığı dönemlere kadar iner.²

Yargısal kararların gereçeli olması hususu günümüzde artık AİHS'in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma ilkesi ile teminat altına alınan bir hak olarak yani gereçeli karar hakkı olarak anılmaktadır. Gereçeli karar hakkı aslında Sözleşme'nin ilgili maddesinde düzenlememekle birlikte AİHM'in Sözleşme'nin 6. maddesine ilişkin içtihatlarıyla doğan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hukumumuzda ise 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde adil yargılanma hakkı düzenlenmiş, söz konusu maddede gereçeli karar hakkına yer verilmemekle birlikte 1982 Anayasası'nın 141. maddesi ile bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gereçeli olarak yazılacağı düzenlenerek gereçeli karar hakkı anayasal teminat altına alınmıştır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 24. maddesinde kararlarda bulunacak hususlar arasında gereçeyi, 27. maddesinde ise yürütmeyi durdurma kararlarının gereçesinin gösterilmesi gerektiğini düzenlemiştir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ise kararların somut ve açık olarak gereçelendirilmesini "hukuki dinlenilme hakkı" kapsamında düzenlemiştir.

AİHM içtihatlarından doğan gereçeli karar hakkı hukumumuzda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarında, zaman zaman da Danıştay kararlarında ve Yargıtay kararlarında yer almaktadır.

Bu çalışmada gereçeli karar hakkı; adil yargılanma hakkından gereçeli karar hakkının doğuşu, güncel AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında gereçeli kararın tarafların iddiasını karşılama, makul gereçe, üst derece mahkemelerinin gereçeli kararları, makul sürede ve anlaşılabilir bir dil ile yazılan gereçeli karar, Danıştay kararlarında gereçeli karar ve son olarak da Yargıtay kararlarında gereçeli kararlar başlıkları altında ele alınacaktır.

Bu çalışmanın amacı AİHM'in, Anayasa Mahkemesi'nin, Danıştay'ın ve Yargıtay'ın güncel kararları ışığında gereçeli karar

² AŞÇIOĞLU, Çetin, "Yargıda Gereçe Sorunu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 48, 2003, s. 109.

hakkına ilişkin hususların incelenmesi olup, hak arayışının son kapısı olan mahkemelerin kararlarının adil yargılanma hakkından doğan gerekçeli karar hakkı ışığında nasıl gerekçelendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

I- ADİL YARGILANMA HAKKINDAN GEREKÇELİ KARAR HAKKININ DOĞUŞU

İnsanlık, hak ve özgürlükler bakımından günümüze uzun ve mücadelelerle dolu bir süreçten sonra gelebilmiştir.³ İngiltere’de 13. yüzyılda kralın yetki ve erkinin kısıtlandığı, yargı bağımsızlığına ilişkin düzenlemeler içeren Magna Carta Libertatum, tabii hakim ilkesini içeren 07.06.1628 tarihli Petition of Right (haklar dilekçesi), yargılayanın makul sürede bitirilmesini içeren 06.05.1679 tarihli Habeas Corpus Act, yargı bağımsızlığına ilişkin düzenlemeler içeren 1701 tarihli Act of Settlement ve 12.06.1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi, insan hakları koruma amacı güden 26.08.1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 2. Dünya Savaşı’nın acı tecrübeleri sonucu insan haklarına saygıyı vurgulayan 26.06.1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve nihayetinde adil yargılanma hakkının en geniş düzenlendiği 04.11.1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi insanlığın bu uzun mücadelenin sonucu ortaya çıkan önemli insan hakları belgeleri olarak sayılabilir.

Adil yargılanma hakkı siyasi iktidarın hukukun genel ilkelerine uygun norm oluşturması, bu normlara uygun icrai faaliyette bulunmasını kapsamaktadır. Bu anlamıyla adil yargılanma hakkı devletin yasama, yürütme ve yargı erklerini bağlayan genel bir hukuk ilkesidir. AİHS’nin başlangıç bölümünde Avrupa devletlerinin ortak mirası içinde sayılan hukukun üstünlüğü ilkesine hayat veren hakların başında adil yargılanma hakkının geldiğini söylemek mümkündür.⁴

AİHS’nin 6. maddesi adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye başvurma hakkını, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkını, hakkaniyete uygun yargılama hakkını, masumiyet karinesini, suç isnat edilen kişinin asgari haklarını,

³ KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınevi, 1993, s.17.

⁴ AKBULUT, Olgun, “Adil Yargılanma Hakkı”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 2002, s.175.

aleni yargılama ve aleni hüküm hakkını ve makul sürede yargılanma hakkını ihtiva etmekle birlikte gerekçeli karar hakkını doğrudan ihtiva etmemektedir.⁵ AİHM'in içtihatlarından doğan gerekçeli karar hakkının aslında hakkaniyete uygun yargılanma hakkının gereği ve sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Adil yargılanma hakkının önemli bir unsuru olan “aleni yargılanma hakkı”, aleni karar hakkını da kapsadığından, aleni karar hakkının da mahkemelerin kararlarına gerekçe göstermesini sağlama amacını taşıdığı söylenebilir.⁶

AİHM, gerekçeli karar hakkını değerlendirirken bir temyiz mahkemesi gibi davranmamakta yani ulusal mahkemeler tarafından verilen kararların haklılık ve isabet durumunu değerlendirmemekte konuyu adil yargılanma hakkı kapsamında ele almaktadır. Yargılama ilkelerine yargı organının niteliği, tarafsızlığı gibi yargılamanın adil bir şekilde yapılıp yapılmadığı hususunda sınırlı bir üst yargı denetimi yapmaktadır.⁷

II-AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

Yargı kurallarına özgü bir biçim koşulu olan gerekçe en geniş anlamı ile yargı mercilerinin yargısal etkinliklerine konu eylem, işlem ve kararlarının doğru, haklı, yasal, makul, vicdana uygun ve denetlenmesine olanak verecek şekilde temellendirilmesi olarak tanımlanabilir.⁸

Gerekçeli karar hakkı, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, başvuru yollarının etkili kullanımını sağlama, yargılama sürecinde doğru ve sağlıklı düşüncüyü etkin kılma, öğretici olma, içtihat hukukunun

⁵ İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Avrupa Konseyi, 2013, s.209.

⁶ TURAN, Hüseyin, “Adil Yargılanmanın Bir Unsuru Olarak Mahkeme Kararlarında Gerekçe”, Yargıtay Dergisi, Cilt:31, Sayı:3, 2005, s.399.

⁷ TURAN, Hüseyin, Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, 2016, s.356.

⁸ YILMAZ, Nurcan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Ortaya Çıkan Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, 2016, s.323.

oluşmasını sağlama, kararın benimsenmesine yardımcı olma⁹, keyfiliğin önlenmesi, iddia ve savunmada kolaylık sunması, temyiz denetimine imkan vermesi¹⁰ gibi çok önemli işlemlere sahiptir. Gerekçeli karar hakkı, kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Mahkemeler, kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtme yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülük tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddiaların kurallara uygun biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda kendi adlarına verilen yargı kararlarının sebeplerini toplumun öğrenmesinin sağlanması için de gereklidir.¹¹

İċtihadi bir hak olan gerekçeli karar hakkı aslında her başvuruya konu mahkeme kararının kendi içerisinde değerlendirilmesi gereken bir hak olmakla birlikte temelde mahkeme kararlarının, tarafların iddialarını karşılayan, yeterli ve makul gerekçeler içeren, makul sürede ve anlaşılabilir bir dil ile yazılan gerekçeli kararlar olması gerektiğini içermektedir.

A-Gerekçenin Tarafların İddiasını Karşılması

Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası gereğince, mahkeme kararlarında, dayanan gerekçelerin, yeterli şekilde ve tarafların dinlendiğini gösterecek ve adalet yönetiminde kamu denetimini mümkün kılma teminatı verecek şekilde belirtilmesi gerekmektedir.¹² Sözleşmenin 6. maddesinde güvence altına alınan teminatlar mahkemelerin kararlarında yeterli gerekçe sunma yükümlülüğünü içermektedir. Yargılamanın taraflarının sunmuş olduğu önemli vakıa ve delilleri dikkate alma ve değerlendirme yükümlülüğü çerçevesinde adil yargılama yapıldığının kanıtı ise mahkeme kararının gerekçesidir.¹³

⁹ ŞEKER, Hilmi, İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:108, 2013, s.294, SUNAY, Aysun Zühal, İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s.39-47.

¹⁰ ATAGÜN, Ömer Faruk, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, s. 63, 2020.

¹¹ Sencer Başat ve diğ̇erleri, B. No:2013/7800, K.T: 18.06.2014, s. 31- 34.

¹² Salov/Ukrayna, B. No:65518/01, K.T.:06.09.2005.

¹³ PEKCANITEZ, Hakan, Hukuki Dinlenme Hakkı, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir, 2000, s. 786.

Gerekçeli karar taraflara davanın gerçekten incelendiğini göstermelidir.¹⁴ Yargılayan makam, tarafların iddialarını anlayarak yargıladığını ve böylece bir karara vardığını gerekçeyle yargıladığı özneye bildirmekle yükümlüdür.¹⁵ Bunlara hiç değinmeme, keyfi değerlendirmelere tabi kılma veya sadece şeklen değinip içeriklerini dikkate almamak gerekçeli karar hakkının ihlalini doğurur.¹⁶

Yargıç her şeyden önce çekişmeli yargıda taraflar arasında bir hakemdir (*l'arbitre*). Bu özelliğiyle tarafların tezlerine dayanarak argümanları değerlendirdikten sonra iddiaları karşılayarak vereceği kararının kalitesi savunma hakkına saygı gösterilmesi (*respect des droits de la défense*) ve adil yargılamanın güvence altına alınmasıyla (*garanties du procès équitable*) orantılı olacaktır.¹⁷

Tarafların iddialarını karşılamayan, tarafların iddialarına cevap vermeyen bir mahkeme kararının yargılama faaliyetinin amacını gerçekleştirmeye aracılık ettiğini söylemek pek de mümkün değildir. Yargıcın görevi bir ihtilafın tüm taraflarının Sözleşmede kendilerine tanınan adil yargılanma hakkından faydalanmasını sağlamaktır.¹⁸

Mahkemelerin bu yükümlülüğü, yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya karar gerekçesinde ayrıntılı olarak yanıt verilmesi gerektiği anlamına gelmemekle birlikte davanın esas sorunlarının incelenmiş olduğu gerekçeli karardan anlaşılmalı¹⁹ ve davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olan iddiaların gerekçeli kararda karşılanmış olması gerekmektedir.

¹⁴ Guide on Article 6 Right to a Fair Trial (criminallimb), Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019, s.71.

¹⁵ TUTUMLU, Mehmet Akif, Gerekçe İlkeleri Üzerine Bir Deneme, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-VIII, Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2017, s.357.

¹⁶ ARSLAN, Mehmet, “Ceza Davasında Mahkumiyet Hükümünün Gerekçesinin Yazılması”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:7, Sayı:27, Temmuz 2016, s.578.

¹⁷ ATAY, Ender Ethem, “Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıdaki Uygulaması”, Danıştay Dergisi, 2018, sayı:147, s.20.

¹⁸ MOLE Nuala, HARBY Catharina, Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Kitapçıkları No:3, 2001, s.71.

¹⁹ Anayasa Mahkemesi, B. No: 2013/5486, K.T: 04.12.2013, s. 56.

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Gerekçenin Tarafların İddiasını Karşılması:

AİHM, RuizToriya/İspanya²⁰ kararında kiracı olarak bar işleten başvurunun kiralanın taşınmazın tahliyesine ilişkin bir çekışmede karşı tarafça yapılan temyiz başvurusunun süre sınırlamasına tabi olduğu iddiasına ulusal mahkemeler tarafından cevap verilmemesini gerekçeli karar hakkının ihlali olarak nitelendirmiştir.

AİHM, Rostomashvili/Gürcistan²¹ kararında iki erkek kardeşi ile birlikte yasadışı ateşli silahların imalatı, bulundurulması ve cinayet suçlarından tutuklanan ve yapılan yargılama sonucunda on beş yıl hapis cezasına çaptırılan başvurucuya ilişkin davada başvurunun temyiz başvurusunda suç işlediğine dair hiçbir delilin bulunmadığı, hakkındaki tek delilin maktulün babasının tanıklığı olduğu, onun beyanının da cinayeti maktulün babasına haber veren tanıkların beyanı ile çelişkili olduğu, maktulün babasının cinayete tanık olduğuna ilişkin komşularına yani diğer tanıklara hiçbir şey söylemediğinin şüphe uyandırdığı ileri sürdüğüne dikkat çekmiştir. Söz konusu davada olay günü başvuranın cinayet mahallinden uzak köydeki çarşıda görüldüğüne ilişkin tanık beyanının da bulunduğu, maktulün babasının intikam almak amacı taşıyabileceği, ilk derece mahkemesi kararının temel argümanları dahi tartışmaksızın karar verdiğini dile getirmiştir.

Başvuran tarafından ileri sürülen hususlardaki şüphe giderilmeksizin mahkûmiyet hükmü kurulduğu yönündeki başvuranın savunmasına karşılık, ilk derece mahkemesi kararında başvuranın iddialarına savunma tanıklarının çelişkili ve güvenilmez bulunduğuna kısmen de olsa değinildiğini, buna karşılık başvuranın bunlardan ilkinin başvuran ile birlikte suçlananların aksine başvuru hakkında suç işlediğine ilişkin hiçbir delilin bulunmadığı iddiası ile aynı zamanda komşuları olan tanıkların beyanlarına göre maktulün ölümünü haber vermek üzere eve geldiklerinde maktulün babasının evde olduğu ve oğunun ölümünden neden habersiz görüldüğü hususunun bu tanığın olay yerinde olup olmadığı hakkında şüphe uyandırdığı iddialarının

²⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:18390, K.T. :09.12.1994, p:30.

²¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:13185/07, K.T. :8.11.2018, p:49-60.

gerekçeli kararda karşılanmadığından bahisle adil yargılanma hak ihlal edildiğine karar vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği kararlar esas itibariyle, iç hukukta yapılan işlem veya eylemin, Sözleşme hükümlerini ihlal edip etmediğine yöneliktir. Mahkeme, üye devletler açısından, devletler-üstü bir temyiz mahkemesi değildir.²² AİHM, söz konusu davada bu nedenle başvuranın mahkûmiyetiyle sonuçlanan ulusal mahkeme kararının deliller konusunda takdir yetkisine karışmamakla birlikte bu delillere ilişkin davacı tarafından sunulan savunmaların ve sonuca etki edebilecek bu yöndeki iddiaların gerekçeli kararda karşılanması gerektiğini ileri sürerek bu hususların gerekçeli kararda karşılanmamış olması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, mahkemeleri, kararlarını gerekçelendirmekle yükümlü kılsa da, bu, her argümana ayrıntılı bir yanıt vermesi gerektiği anlamına gelmemektedir.²³ Gerekçelendirme yükümlülüğünün kapsamı kararın niteliğine göre değişiklik gösterebilmekle birlikte, bu yükümlülük somut olayın koşulları ışığında incelenmelidir. Bilhassa bir davacının mahkemede ileri sürebileceği delillerin çeşitliliğinin yanı sıra Sözleşmecilerdeki, yasal hükümler, gelenekler, doktrinsel kavramlar, karar ve hükümlerin sunumu ve yazımı konularındaki farklılıklar dikkate alınmalıdır.

AİHM önüne gelen başvurularda kararın gerekçesi yönünden incelemesini yaparken, tarafların gerekçeyi öğrenememesi, gerekçede tarafların sorularına cevap verilmemesi, kararın yetersiz gerekçe içermesi durumlarında başvurucunun hakkaniyete aykırı şekilde kendini savunma hakkından yoksun bırakılması halinde ihlâlin olduğuna karar vermektedir.²⁴

²² KAŞIKARA, M. Serhat, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:84,2009, s. 236.

²³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Van de Hurk/Hollanda, B. No:16034/90, K.T. :19.04.1994, p:45.

²⁴ TAN İbrahim, "Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:XV, Sayı:2, 2018, S.139.

AIHM, HiroBalani/İspanya²⁵ davasında 1985 yılında saat üretim ve dağıtımıyla uğraşan Japon şirketi “Orient Watch Co. Ltd.” başvurusunun Orient H. W. Balani Malaga isimli markasının Sınai Mülkiyet Sicili’nden terkin için dava açması üzerine İspanya’da bu tür uyuşmazlıkların çözüm yeri olan Madrid Bölgesel Mahkemesi, 1988 yılında Bayan Balani’nin markasının artık yerleşmiş olduğu ve bu tarihten sonra terkinin istenemeyeceğine dair iddiasını yerinde görerek Japon şirketin terkin talebini reddetmiştir. Ancak Madrid Bölgesel Mahkemesi Bayan Balani’nin işin esasına yönelik diğer iddialarına ve özellikle 1934’te tescil edilen Creacions Orient markasının önceliği iddiasına kararında değinmemiştir. Davacı Japon şirketin bu kararı temyiz etmesi üzerine İspanya Yüksek Mahkemesi, bir takım usuli eksiklikler sebebiyle Bayan Balani’ye ait ticari markanın yerleşmiş sayılmayacağına dolayısıyla Japon şirket tarafından söz konusu markanın terkininin talep edilebileceğine karar vermiştir. İspanya Yüksek Mahkemesi Bayan Balani’nin süre bakımından itirazını ve davacı Japon şirketin ticari markasının orijinal olmadığına ilişkin iddialarını reddetmiştir. Buna karşılık 1934 yılında İspanya’da tescil edilen Creacions Orient markasının, 1951 yılında Japonya’da tescil edilen Orient Watch markasına kıyasla önceliğe sahip olduğu şeklindeki iddiaya kararında yer vermemiştir. AIHM kararında başvurusunun, diğer hususların yanında “kendisinin sahip olduğu bir diğer markanın önceliğine dayanarak” ticari markasının sicilden silinmesine ilişkin davaya itiraz ettiği, bu itirazın ilk derece mahkemesi nezdinde yazılı olarak yapılmış ve yeterince açık ve kesin bir biçimde ortaya konulduğu, bu durumda ilk derece mahkemesinin kararını iptal eden ve işin esası hakkında yeni bir karar veren Yüksek Mahkeme, uyuşmazlığın konusunu oluşturdukları sürece yargılama boyunca ileri sürülen tüm hususları, temyiz başvurusunda ileri sürülmesine dahi, incelemek zorunda olduğu, “Creacions Orient” markasının öncelik hakkına sahip bulunduğu iddiasının sağlam bir temele dayanıp dayanmadığına dair araştırma yapmak kendi görevinde olmadığı, “Başvurusunun öncelik iddiasında bulunabilip bulunamayacağı” sorunu ile “başvurusunun sonraki markası olan Orient H. W. Balani Malaga’nın Creacions Orient markası ile uyumlu olup olmadığı” sorunu farklı hukuk ve mantık sorunlar olduğu,

²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:18064/91, K.T. :09.12.1994, p:1-28.

dolayısıyla başvuruçunun iddiasının ayrı ve kesin bir şekilde cevaplandırılması gerekir. Bunun aksi durumunda Yüksek Mahkeme'nin "Creacions Orient" markasının önceliği iddiası ile meşgul olmayı sadece ihmal mi ettiği, yoksa onu reddetmeyi mi amaçladığı, eğer reddetmeyi amaçlıyorsa gerekçesinin ne olduğunu saptamak mümkün olmayacağını belirterek ulusal mahkemelerde görülmekte olan davalarda taraflarca açık, kesin, somut bir şekilde ileri sürülen ve kabul edildiği takdirde "davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olan iddiaların" ulusal mahkemeler tarafından ayrıca ele alınması ve gerekçe gösterilerek değerlendirilmesi gerektiğini belirterek hakkaniyete uygun yargılama hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁶ AİHM, gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin başvurulara ilişkin birçok kararında söz konusu karara atıf yapmaktadır. Zira AİHM bu konuda önüne gelen başvurularda delileri değerlendirmenin, tarafların iddiaların araştırılmasının kendi görevine girmediğini, ulusal mahkemelerin bu konuda takdir yetkisinin olduğu, ancak yapılan yargılamalarda davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte iddiaların gerekçeli kararda karşılanması halinde yargılama faaliyetinin işlevlerini yerine getirmiş sayılabileceğini oldukça açık bir şekilde ortaya koymuştur.

2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Gerekçenin Tarafların İddiasını Karşılması:

Anayasa Mahkemesi, Doğcan İnşaat Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin²⁷ kamu ihalelerine katılmaktan yasaklanmaya ilişkin işleme karşı açılan davada, beraatla sonuçlanan ceza yargılaması sürecine konu fiil esas alınarak ve sahte belge varmış gibi hareket edilerek gerekçesiz bir şekilde kesin teminatın irat kaydedilmesine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada, davanın reddine karar verilmesi ve temyiz yargılamasında taleplerin karşılanmaması nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurusunda mahkeme kararının gerekçesinde başvuruçunun iddialarının değerlendirildiği ve ceza yargılamasına konu eylem olan sahte belge düzenlemeyle ilgili olarak belgenin ilgili SGK görevlisi tarafından düzenlenmediğinin sabit olduğu

²⁶ SEÇKİN, Sinan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar İncelemesi (HiroBalani/İspanya)", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 1 (2), 2015, s.143-157.

²⁷ Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/1759, K.T.:11.12.2018.

ve netice olarak yapılan eylemin ceza yargılaması açısından suçun oluşması için yeterli unsurlar içermese de idari yargılama açısından 4735 sayılı Kanun'da yer alan yasak fiil ve davranışın işlenmesi bakımından yeterli olduğu kanaatine varmıştır. Davacı şirket tarafından ihale sürecinde sahte belge ibraz edildiği hususunun sabit olması nedeniyle davanın reddine karar verildiği, gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın açıkça dayanaktan yoksun olduğu ileri sürülerek kabul edilemezlik kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi burada idare mahkemesinin davacının ileri sürdüğü hususların gerekçeli kararda karşılandığı, kanun yolu incelemesi yapan merciinin yargılamayı yapan mahkemeye aynı sonuca ulaşması ve bunu aynı gerekçeyi kullanarak veya atıfla kararına yansıtması kararın gerekçelendirilmiş olması bakımından yeterli olduğunu belirtmiştir.

Mahkeme heyetine hakaret suçundan başvuru avukat hakkında ceza yargılamasında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi üzerine baro tarafından disiplin cezasının iptali için açılan davada mahkeme kararının disiplin kovuşturması açılmasına yer olmadığına ilişkin karardan üç yıl sonra tekrar soruşturma başlatılmasının 1136 sayılı Kanun'a aykırı olduğuna yönelik şikâyetlerinin mahkeme karar gerekçesinde karşılanmadığı yeterli gerekçeyi içermemesi nedeniyle gerekçeli karar hakkını ihlal ettiği ileri sürülerek yapılan D. E. başvurusunda²⁸ Anayasa Mahkemesi, baro yönetim kurulunca verilen kararda yargılamanın sonucunda 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 140. maddesine göre tekrar soruşturma başlatılacağından ilk aşamada kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği, yargılamanın sonucuna göre 1136 sayılı Kanun'un 140. maddesi hükmü gereğince tekrar soruşturma başlatılarak başvurucuya kınama cezası verildiği, ilk karardan sonra tekrar soruşturma başlatılmasının başvuru açısından öngörülemeyen nitelikte olduğu da söylenemeyeceği, somut olayda yapılan yargılama sonucunda başvurucunun dava dilekçesinde ileri sürdüğü davanın sonucuna etkili olabilecek tüm iddia ve savunmalarının tartışılarak karar verildiği, kararda da hükme ulaşılabilmesi için yeterli gerekçe bulunduğu görüldüğünden başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

²⁸ Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/11453, K.T.:09.01.2019.

Habur Gümrük Müdürlüğü tarafından tesis edilen işlemin iptali istemiyle açılan davada idare mahkemesi tarafından verilen davanın süre aşımı yönünden reddine karar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan Denктаş Nakliyat Turizm Ltd. Şti.²⁹ başvurusunda Anayasa Mahkemesi; Anayasa'nın 40. maddesinde yer alan ve idari işlemler ile ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilerine başvuracağı ve bunun sürelerinin belirtilmesinin zorunlu olduğu kuralına rağmen dava konusu edilen işlemde bu hususlara yer verilmediği için süresi içerisinde dava açmadığına yönelik başvuru iddiasının ciddi olduğu, ilk derece mahkemesi tarafından bu iddia değerlendirilmediği için kanun yolu aşamasında değerlendirilmesi gerekirken değerlendirilmediği görüldüğünden başvurunun gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Dr. Sami Ulus Kadın Doğum Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesinde kalp ve damar cerrahisi uzmanı olarak görev yaparken çalışma düzenine uyum sağlamadığı, hakkında sürekli şikâyetlerin geldiği ve klinik hizmetlerinde yetersiz olduğundan bahisle hakkında yapılan soruşturma neticesinde ameliyat listelerine alınmamasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada dosya kapsamında bulan bilirkişi raporunda bulunan tespitlere yer verilmiş ve hasta güvenliği gözetilerek başvurunun ameliyat listelerine alınmamasında hukuka aykırılık bulunmadığı ve tazmini gerektiren bir zararın da bulunmadığından bahisle davanın reddine karar verilen idare mahkemesinde yapılan yargılamada hakkında hazırlanan bilirkişi raporunda mesleki anlamda yetersiz olduğu yönünde hiç bir belirleme olmadığına, yetkili makamlarca mesleki yönden yetersiz olduğu konusunda bir tespit bulunmadığına ve İdare Mahkemesi tarafından da bu konuda bilirkişi incelemesi yaptırılmadığına ilişkin ileri sürdüğü hususların gerekçeli kararda karşılanmadığından bahisle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği ileri sürülen Ruşen Melih Nebigil³⁰ başvurusunda Anayasa Mahkemesi idare mahkemesi tarafından gerekçeli kararında davacının bu hususta iddialarına cevap verilmeyerek, idari soruşturma kapsamında hazırlanan bilirkişi raporunda bulunan tespitlere yer verildiği, başvurunun iddialarını karşılayacak nitelikte dava sürecinde

²⁹ Anayasa Mahkemesi, B. No:2013/3963, K.T: 15.10.2015.

³⁰ Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/2037, K.T:17.07.2018.

bir bilirkişi raporu alınmayarak yalnızca idari soruşturma kapsamında hazırlanan ve başvuruçunun yetersiz olduğuna ilişkin herhangi bir değerlendirme içermeyen rapordaki ifadelere dayanılarak karar gerekçesi oluşturulduğu, başvuruçunun karar sonucunu etkileyebilecek nitelikteki mesleki yeterliliğine ilişkin iddialar hakkında makul, ilgili ve yeterli gerekçeler sunulmaması ve bu şekilde verilen kararın kanun yolu incelemesinden ek bir gerekçe sunulmadan geçerek kesinleşmesi nedenleriyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

B- Yeterli ve Makul Gerekçe

Gerekçe, iddia ya da savunmanın dayanağı olarak gösterilmiş bulunan olguların hangisinin hükme dayanak yapıldığının birinin diğerine neden üstün tutulduğunun anlaşılmasının tek aracıdır. Çünkü gerekçe hükmün dayandırıldığı hukuki esasları gösterir ve hükümde varılan sonuç ile maddi vakıalar arasında bir köprü işlemi görür.³¹

Mahkemeler, tarafların beyanlarının dikkate alındığını göstermek ve taraflara haksız bir karara karşı başvuru imkânı sunmak için kararlarını gerekçeli yazmak zorunda olup karar verilmesine neden olan temelleri yeterli açıklıkta ve ayrıca belirtmekle yükümlüdürler.³²

Bununla amaçlanan ise hükmün asgari ölçülerde temellendirilmesi ile birlikte keyfilik ve perdeleme önlenerek, tarafsız bir yargılama yapılmasını sağlamaktır.³³ Bir yargı kararının yeterli, doyurucu ve makul gerekçe içermesi halinde yani tarafların adalet duygusunun tatmin edilmesi halinde davaların üst mahkemeye taşınmasına gerek duyulmayabileceği düşünüldüğünde aslında yeterli ve makul gerekçe konusunun bugün yerel ilk derece mahkemelerinden, istinaf ve temyiz mahkemelerinden AİHM'e kadar iş yükünden şikâyet eden mahkemelere bir çözüm olarak bile sunulabileceğini söylemek mümkündür.

³¹ TANRIVER, Süha, Makalelerim 1 (1985-2000), Asil Yayın Dağıtım, 2005, s. 229.

³² Open Society Justice Initiative, Case Digests: European Standards on Criminal Defence Rights: ECtHRJurisprudence, 2013, s. 49. <https://www.justiceinitiative.org/uploads/011e5634-375c-4d51-9135-055adc72058b/digests-arrest%20rights-european-court-human-rights-20130419.pdf> B.T. 07.06.2020.

³³ ŞEKER, Hilmi, "Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri", Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 2, 2007, s.182.

Gerekçeli karar hakkı, AİHM tarafından somutlaştırılarak bireyi keyfilikten koruyarak ulusal mahkeme kararının, bir tarafça olaylara ve hukuka, maddi veya usule ilişkin ileri sürülen argümanların esas yönlerine yeterince yanıt verebilecek kadar yeterli ve makul gerekçeler içermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.³⁴

Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden hukuk düzeni tarafından hangi nedenle haklı veya haksız göründüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur.³⁵

Yeterli gerekçe ise mahkeme kararlarının adalet gereksinimini giderecek ölçü ve nitelikte olarak açıklanmasıdır.³⁶ Zira iç hukukta bir konu, detaylı gerekçe verilmeden karara bağlanıyorsa, yine hakkaniyete uygun yargılanma açısından ihlal oluşabilmektedir.³⁷ Gerekçeli kararın ileri sürülen her iddiaya ayrıntılı bir cevap vermesi aranmamakla birlikte gerekçeli kararda davanın her yönüyle değerlendirilmesine dikkat edilmelidir.³⁸

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Yeterli ve Makul Gerekçe:

AİHM'e göre mahkemeler ve yargı mercileri verdikleri kararlarda yeterli gerekçe göstermelidirler. Gerekçe gösterme yükümlülüğünün

³⁴ VİTKAUSKAS Dovydas, DİKOV Grigory, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar için El Kitabı, (çev. Av. Serkan Cengiz), Avrupa Konseyi, 2018, s.109.

³⁵ Anayasa Mahkemesi, İbrahim Ataş, B. No: 2013/1235, 18.06.2013, s.24.

³⁶ ŞEKER, Hilmi, a.g.e., s.185.

³⁷ İNCEOĞLU, Sibel, a.g.e., s.327.

³⁸ Amnesty International, Fair Trial Manual, 2nd Edition, 2014, s. 173.

<https://www.amnesty.org/download/Documents/8000/pol300022014en.pdf> B.T. 07.06.2020.

kapsamı kararın niteliğine göre değişir ve davaya konu olayın içinde bulunduğu şartlar ışığında değerlendirilerek belirlenir.³⁹

AİHM, derece mahkemelerinin, kararların yapısı ve içeriği ile ilgili olarak özellikle delillerin kabulü ve değerlendirilmesinde geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu pek çok kararında yinelemiştir.⁴⁰ Bu bağlamda, temel hak ve özgürlüklerin ihlali sonucunu doğuracak derecede ve keyfi olmadıkça belirli bir kanıt türünün (tanık beyanı, bilirkişi raporu veya uzman mütalaası) kabul edilebilir olup olmadığına, değerlendirme şekline veya aslında başvuruçunun suçlu olup olmadığına karar vermenin ilk derece mahkemelerinin görevi olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹ Bununla birlikte kararlarını hukuken geçerli hangi temele dayandırdıklarını yeterince açıklama yükümlülüğü altında bulduklarını belirtmektedir.⁴² Mahkeme, adil yargılanma hakkı ışığında gerekçeli karar ve gerekçelerin tutarlılığı gibi kıstasları da değerlendirip adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği sonucunu değerlendirme yetkisine sahiptir.⁴³

AİHM, Cihangir Yıldız/Türkiye⁴⁴ davasında idare mahkemeleri önündeki yargılamanın amacının, başvuranın, bir taşınmazın tahsis edilmesine yönelik bir talepte bulunup bulunamayacağını belirlemek olduğunu, davacının bu çerçevede temyiz başvurusunda, zaman içinde edinebileceği belgeleri ibraz ederek gerekli adımları atmış olduğu; ancak, Mahkeme, Danıştay'ın, bir defa Başsavcılık ve bir defa da tetkik hâkimi tarafından olmak üzere iki kez bu hususa dikkat edilmesi gerektiğinin belirtilmesine rağmen, bu delille ilgili kararını

³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Higgs ve diğerleri/Fransa, B. No:134/1996/753/952, K.T :19.02.1998.

⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Van Mechelen ve diğerleri/Hollanda, B. No: 21363/93, 21364/93, 21427/93 ve 22056/93, 23/4/1997, Barbera Messegue ve Jabardo/İspanya, B. No: 10590/83, 6/12/1988.

⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, GarciaRuiz/İspanya, B. No: 30544/96, 21/1/1996, § 28; S.N./İsveç, B. No: 34209/96, 2/7/2002.

⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Hadjianastassiou/Yunanistan, B. No: 12945/87, K.T:16/12/1992.

⁴³ GÜZEL, Kenan, “Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:8, 2018, s.56.

⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:39407/03, K.T.:17.04.2018, p:39-51.

açıklamadığına dikkat çekmiştir. Danıştay'ın bu belgelerin vaktinden sonra sunulduğunu ve bu nedenle dikkate alınamayacaklarına ilişkin bir gerekçeden de bahsetmediği, başvuran tarafından sunulan temel argümanlarla ilgili olarak –hak ettikleri halde- özellikli ve açık bir yanıt verilmediğini ve bu nedenle, davada varılan sonucun yeterli ve makul gerekçe içermediği kanaatiyle Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Söz konusu davada AİHM başvurusunun hak sahipliğine ilişkin bir takım belgelerin ulusal yerel mahkeme tarafından istenmesi ancak davacı tarafından sunulmaması nedeniyle davacının hak sahipliğini ortaya koyamaması nedeniyle davanın reddine ilişkin kararın temyiz aşamasında davacı tarafından sunulan belgelerin kararın esasına etkili olabilecek nitelikte olduğunu görerek temyiz yargılamasında bu belgelere değinilmemiş olması ve hatta değinilmeme nedeninin de açıklanmamış olması nedeniyle gerekçeli kararın yeterli ve makul bir gerekçe içermemesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM, H./Belçika⁴⁵ başvurusunda barodaki kaydı daha önce silinmiş olan başvuranın tekrar kayıt talebinin, mevzuatta yer alan istisnai koşulların bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmesini söz konusu “istisnai koşullar” ve konuya ilişkin önceki içtihatların belirsizliği hususunun yeterli gerekçelendirmeyi daha fazla gerekli hale getirmesine rağmen yerel mahkemenin davanın reddine ilişkin kararında başvurusunun koşullarının neden istisnai olmadığı hususunu açıklığa kavuşturmamasını gerekçeli karar hakkın ihlaline neden olduğuna karar vermiştir.

AİHM Urat/Türkiye⁴⁶ davasında Sözleşmenin 6. maddesinin delillerin değerlendirilmesi ile ilgili bir düzenleme ortaya koymadığını, bunun Sözleşmeciler devletlerin takdir yetkisinde olduğu, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası gereğince, mahkeme kararlarında, dayanılan gerekçelerin, yeterli şekilde ve tarafların dinlendiğini gösterecek ve adalet yönetiminde kamu denetimini mümkün kılma teminatı verecek şekilde belirtilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Yerel mahkemenin kararının gerekçesinin yerleşik içtihatlar ile açık temele dayanması ve

⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:8950/80, K.T.:30.11.1987.

⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:53561/09, K.T.:27.12.2018, p:63-71.

hukuki bir hata yapılmaması halinde keyfi olarak nitelendirilemeyeceğini, idare mahkemesinin kararının kısa olmasının eksik olduğu anlamına gelmediği ancak sorgulanabileceğini belirtmiştir. AİHM'in yerel mahkemenin gerekçesinde somut bir yanlışlık olup olmadığını belirleyeceğini, bu hususun belirlenmesinde ise mahkemenin idari işlemlere uygulanabilecek bir kanıt standardı olması gerektiğini, bunun da duruşmayı yapan mahkemenin taraflarca sunulan delillere dayanarak iddiaların suçlamayı destekleyip desteklemediğini belirlemek zorunda olduğu anlamına geldiğini ifade etmiştir. Başvurucunun öğretmenlik mesleğinden çıkarılmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davasında çok önemli bir delil olarak özgeçmişinin ceza soruşturması sırasında terör örgütüne ait evde çıkmasının idare mahkemesi tarafından karara dayanak olarak alındığı, başvuran tarafından söz konusu özgeçmişin yanlış bilgiler içerdiği ve yazım hataları içerdiğinin ileri sürüldüğü görülmekle başvuru tarafından bu konuda herhangi bir engel olmamasına rağmen bu konuda başka delil veya argüman ileri sürülmediğine vurgu yapmıştır. AİHM'e göre suçlamaya konu bu delilin başvuru açısından ulaşılamaz hale getirildiğinin söylenemeyeceği, aynı zamanda idare mahkemesi tarafından başkaca delillerin ya da taraflarca sunulan kanıtların ötelenip anlamsız şekilde bu delil yönünde eğilim gösterdiğine ilişkin bir durumun da bulunmadığını gözeterek başvuru davasında keyfilik ve hukuki hatanın bulunmadığı, yeterli ve makul gerekçeye yer verildiği ileri sürülerek gerekçeli karar hakkının ihlal edilmediğine karar verilmiştir. AİHM söz konusu kararında başvuru davasının devlet memurluğundan çıkarılmasına ilişkin işleme dayanak alınan özgeçmişinin terör örgütüne ait evde bulunmasına ilişkin delile karşı ileri sürdüğü iddiaların başkaca delil veya argümanla desteklenmediğini, ulusal mahkeme yargılamasında da bu delil yönünde eğilim gösterildiğine ilişkin bir durumda bulunmadığı gerekçesiyle ulusal mahkeme kararının yeterli ve makul gerekçeye yer verdiğini ifade ederek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

AİHM, MirovniInstitut/Slovenya⁴⁷ davasında başvuru davasının sürekli olarak değerlendiricilerin, tekliflerin değerlendirilmesinde ve programların değerlendirilmesinde önemli hatalarla sonuçlanan önyargı

⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:32303/13, K.T:13.03.2018, p:25-45.

içerisinde olduklarını iddia ettiğini, taraflar arasında değerlendircilerin tarafsızlığı hakkında tartışma olduğu ve davacının da bu konuda tanık dinletmek üzere duruşma istediğini, Mahkeme iç hukukta idare mahkemesi önünde her zaman duruşma yapılmasının zorunlu olmadığını ve belli şartlar arandığını göz önünde tutmakla birlikte başvuru kurumun duruşma talebinin kabul edilmemesine ilişkin bir neden göremediğini, aynı zamanda bu davanın arka planında hangi olguların duruşma yapmama kararı vermesine neden olduğunun anlaşılamadığını yani duruşma yapılmamasına ilişkin gerekçenin gerekçeli kararda yer almadığını ileri sürerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Aslında AİHM bu kararda mahkemenin gerekçeli kararında hem makul gerekçeyi, hem de yeterli gerekçeyi göremediğini belirtmiştir. Zira ulusal mahkeme davacının duruşma talebine rağmen duruşma yapmamış ancak bu konuda bir karar almamakla birlikte gerekçeli kararında da buna değinmemiş olmakla gerekçeli kararının yeterli gerekçeyi içermediğini, duruşma yapılmamasına ilişkin bir sebebin görülemediğinden bahsederek de gerekçeli kararın duruşma yapılmamasına ilişkin makul bir gerekçe sunmadığını ortaya koymuştur.

2.Anayasa Mahkemesi Kararlarında Yeterli ve Makul Gerekçe

Anayasa Mahkemesi Emre Ongurlar⁴⁸ davasında başvuranın karıştığı bir kavga nedeniyle yaralama suçundan yargılanması sırasında başvuranın müdafisinin beraat kararı verilmemesi halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesini talep etmiş olmasına karşın ceza mahkemesi tarafından adli para cezasına hükmedilmesi ve ceza mahkemesi kararında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının sanık hakkında neden uygulanmadığının kararda gerekçelendirilmemiş olması nedeniyle başvuruçunun gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Hizb-ut Tahrir terör örgütüne üyelik suçundan hakkında mahkûmiyet hükmü kurulan ceza davasında ileri sürdüğü esaslı talep ve iddialarının değerlendirilmemesi nedeniyle yapılan Yılmaz Çelik⁴⁹ başvurusunda Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun eylemlerinin suç olup olmadığını tespit etmenin kendi görevinde olmadığını, Anayasa

⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, B. No:2016/9607, K.T:10.01.2019.

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/13117, K.T:19.07.2018.

Mahkemesi'nin görevinin başvuruçunun iddialarının derece mahkemeleri nezdinde makul bir ölçüde değerlendirilip değerlendirilmediğinin denetlenmesine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Başvuruçudan Hizb-ut Tahrir'in bir örgüt olduğunun kabul edildiği ancak hiçbir zaman suç işlemeye aracı olmadığı, silahlı olmadığı, cebir ve tehdit kullanmadığının ileri sürüldüğü, derece yargılamalarında Hizb-ut Tahririn bir terör örgütü olduğunun kabul edilmekle yetinildiği, emniyet raporlarına göre bu örgütün 1967 yılından 2016 yılına kadar silahlı eyleme katılmadığının bildirilmesi karşısında derece yargılamalarında örgütün neden terör örgütü olarak kabul edildiğine ilişkin gerekçeye yer verilmediği, derece mahkemelerinin silahsız terör örgütü olgusunu kabul edip etmediği, böyle bir suç tipini kabul ediyorsa bunun hukuki dayanaklarının neler olduğunun belirsizlik içerdiğini, derece mahkemelerinin bu örgütün terör örgütü olarak kabul edilmesine ilişkin olarak ilgili ve yeterli gerekçeye yer verilmediğini ileri sürerek gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Söz konusu kararda başvuruçunun iddiası davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte bir iddia olması nedeniyle derece mahkemeleri tarafından karşılanmalı ve örgütün neden terör örgütü olduğunun yeterli ve makul bir gerekçe ile ortaya konulması gerekirken örgütün sadece terör örgütü olarak kabul edildiğinden bahisle kurulan mahkûmiyet hükmü şüphesiz gerekçeli karar hakkının ihlali sonucunu doğurmuştur.

Zorunlu askerlik hizmetini ifa ederken halı saha maçı esnasında düşerek kolunu kıran başvuruçudan açılan tam yargı davasında verilen kararda tanık beyanlarıyla davacının daha önce de birden fazla kez kırılmış olması nedeniyle tazminat miktarı belirlenirken tenkise tabi tutulmasının hukuki bir gerekçeye dayanılmaması nedeniyle yapılan Yunus Şen⁵⁰ başvurusunda Anayasa Mahkemesi bilirkişi görüşünün hâkimin uyuşmazlığı çözerken dikkate alacağı takdiri bir delilden ibaret olduğu, aksi takdirde şekil olarak hükmü kuran hâkim olsa da gerçekte hüküm bilirkişi tarafından verilmiş olacağı, bu durumun yargı yetkisinin devri anlamına geleceği, derece mahkemelerinde yapılan yargılama sonucunda hükme ulaşılması için yeterli gerekçe bulunduğu, başvuruçunun esasa etkili iddialarının karşılandığı, karar düzeltme aşamasında değerlendirme konusu hüküm ve gerekçesinin uygun

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, B.No:2015/10354, K.T:09.01.2019.

bulduğu dikkate alındığında gerekçeli karar hakkına yönelik bir ihlal olmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında başvuruçunun tazminatta tenkise ilişkin gerekçenin tıbbi görüş alınmaksızın hâkimler tarafından değerlendirilemeyeceği iddiasına yönelik bilirkişiye başvurmanın takdiri bir delil olduğu, hâkim tarafından gerekli görülmesi halinde başvurulabileceği, başvurulması halinde verilen görüşün hakim açısından bağlayıcı olmayacağı, söz konusu davada da başvuruya gerek görülmediğinin anlaşılması nedeniyle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun görerek kabul edilemezlik kararı vermiştir.

Devlet memurluğundan çıkarma disiplin cezasının iptali istemiyle açılan davada tekerrür hükümlerinin uygulanmasına ilişkin iddialarının açık bir şekilde karşılanmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılan Seyhan İlğaz başvurusunda⁵¹ Anayasa Mahkemesi belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme, yasa kurallarını yorumlama, kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiğine karar verme yetkisi kural olarak yargılamayı yapan mahkemeye ait olmakla birlikte mahkemenin esasa etkili iddialara ilişkin olarak ilgili ve yeterli bir gerekçe sunması hakkaniyete uygun yargılanmanın gerçekleşmesi adına bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda mahkemenin tekerrür hükümlerinin uygulanmasına dair hukuki değerlendirmesinde yerleşik uygulamadan neden ayrıldığı noktasında açıkladığı, *önemli olan hususun eylemin gerçekleşmesi olduğu yönündeki gerekçenin devlet memurluğundan çıkarma işleminin sonuçları dikkate alındığında yetersiz kaldığına*, buna göre başvuruçunun yargısal süreçte dile getirdiği, davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikteki tekerrür uygulamasına yönelik iddiaların makul, ilgili ve yeterli bir gerekçe ile karşılanmadığı anlaşıldığından hakkaniyete uygun yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında gerekçeli karar hakkının ihlaline hem başvuran tarafından davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olan iddianın kararda karşılanmamış olması hem de gerekçenin yetersiz olması nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

⁵¹ Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/7475, K.T:17.07.2018.

C-ÜST DERECE MAHKEMELERİNİN GEREKÇELİ KARARLARI

Kanun yollarına başvurma imkânının bulunduğu hallerde gerekçeli karar hakkı, daha da önem kazanmakla birlikte ancak bu sayede kanun yollarına başvurma hakkı gerçek anlamda işletilebilir olmaktadır. Gerekçe öğrenilemeden kanun yollarına başvuru yapmak zorunda kalınması kişiye tanınan kanun yollarına etkili başvuruyu engellediği için adil yargılanma açısından önemlidir.⁵² Tarafların üst mahkemeye başvuru haklarını kullanabilmeleri kararın gerekçesini bilmelerine bağlı olduğu gibi, demokratik bir toplumda bireylerin toplum adına karar verme yetkisini kullanan mahkemelerin kararlarını hangi sebeplere dayandırdığını bilme hakları da gerekçeli karar hakkı ile mümkündür.⁵³

Kararların gerekçeli olması, davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve genel olarak yargıya güven duymalarını sağladığı gibi, tarafların kanun yoluna etkili başvuru yapmalarını mümkün hale getiren en önemli faktörlerdendir. Gerekçesi bilinmeyen bir karara karşı gidilecek kanun yolunun etkin kullanılması mümkün olmayacağı gibi bahsedilen kanun yolunda yapılacak incelemenin de etkin olması beklenemez.⁵⁴ Ancak temyiz mahkemelerinin gerekçe verme yükümlülüğü ilk derece mahkemelerine göre daha esnek olduğu söylenebilir. Kanun yolu incelemesi yapan merciinin yargılamayı yapan mahkemeye aynı sonuca ulaşması ve bunu aynı gerekçeyi kullanarak veya aynı atıfla kararına yansıtması kararın gerekçelendirilmiş olması bakımından yeterlidir.⁵⁵ Yani üst derece mahkemelerinin gerekçeli kararda yargılamadaki tüm iddia ve

⁵² REİD, Karen, Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri, Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi 3, Üçüncü Kitap, 2000, s.128.

⁵³ HARRİS D.J, O'BOYLE M., BATES E.P., BUCKLEY C.M., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı- Ulaş Karan, Ankara 2013, s.271.

⁵⁴ YAMLI, Mehmet Sadık, Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları, Avrupa Konseyi, 2016, s.383. Bknz. Anayasa Mahkemesi, Mustafa Kahraman, B. No:2014/2388, K.T.:04.11.2014.

⁵⁵ SARIASLAN, Osman, "Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Resen Araştırma İlkesi", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, Aralık 2018, s.685, Bknz. Anayasa Mahkemesi, Yasemin Ekşi, B. No: 2013/5486, K.T.: 4.12.2013.

savunmalara ayrıntılı olarak yer vermesinin gerekli olmadığı, gerekçe gösterme zorunluluğunun kararın niteliğine göre değişebileceği göz önüne alınarak kanun yolu mercilerince verilen kararların ayrıntılı gerekçe içermemesinin her zaman gerekçeli karar hakkının ihlali şeklinde yorumlanamayacağı açıktır.⁵⁶ Bu durumda üst derece mahkemeleri için gerekçeli karar koşulu mutlak olmayıp gerek davanın, gerekse yargılama merciinin özelliği bakımından istisnalar içermektedir.⁵⁷

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Üst Derece Mahkemelerinin Gerekçeli Kararları

AİHM'e göre bir kanun yolu mahkemesi tarafından alt derece mahkemesinin eksiksiz tespitlerine atıfta bulunarak kanun yolu başvurusunun reddedilmesine ilişkin kararının oldukça kısa gerekçelendirme içermesi halinde gerekçeli karar hakkını ihlâl edildiğinden söz edilemez. Yargılama süreci bir bütün olarak ele alındığından yargılamanın belli bir aşamasında ihmal edilen bir güvence daha sonraki aşamalarda telafi edilmişse veya telafi edilme imkanı verilmişse Sözleşmeye aykırılık söz konusu olmayabilir.⁵⁸

AİHM, GarciaRuiz/İspanya⁵⁹ davasında başvurusunun çekişmeli yargılamadan yararlandığını, davanın çeşitli aşamalarında davasıyla ilgili gördüğü iddiaları sunabildiğini, ilk derece mahkemesinin davanın reddine ilişkin kararda maddi ve hukuki gerekçelere uzun uzun yer verdiğini, üst yargılama aşamasında üst mahkemenin kendi tespitlerine aykırı düşmeyen ilk derece mahkemesi kararındaki maddi ve hukuki gerekçeleri benimsediğini, bu nedenle davacının gerekçeli karar hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

⁵⁶ KORKMAZ, Cansu, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Sonucunda Verdiği Kararların Medeni Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Cilt:3, 2017, s.241.

⁵⁷ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:49, Sayı:1, 1994, s.219.

⁵⁸ İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Avrupa Konseyi, 2013, s.209.

⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:30544/96, K. T:21.01.1999, p:23-30.

Malo/Arnavutluk⁶⁰ davasında gıyabında silahlı soygun ve öldürme suçlarından yirmi beş yıl hapse mahkûm edilen başvuru tarafından istinaf ve temyiz başvurusunda ileri sürdüğü hususların temyiz mahkemesi kararında karşılanmadığı ileri sürülerek gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda AİHM, başvuranın istinaf mahkemesine başvurma gerekçesi ile temyiz mahkemesine başvurma gerekçesinin aynı olduğunu, temyiz mahkemesinin “de plano” karar formülünde sınırlı gerekçeye yer verdiğini, başvuranın ise ilgili yerel hüküm tarafından aranan şartları ortaya koymadığını, temyiz mahkemesine belli şartlarla başvuruya ilişkin yerel düzenlemeleri taşımayan başvurular hakkında verilen ret kararında sınırlı bir gerekçenin adil yargılanma hakkının ihlaline neden olmadığını belirtmiştir.

DTAG şirketinden veri satın alarak bilinmeyen numaralar servisi sunan T.AG şirketi tarafından DTAG şirketine yaptığı fazla ödeme için ve borsaya açıldığı gün hisselerinin değerinin düşmesi sebebiyle zararlarının tazmini istemiyle açılan davada yapılan yargılamalarda ulusal mahkemeler tarafından verilen davanın reddine ilişkin kararlarda Avrupa Birliği Hukuku ve Adalet Divanı'nın içtihatlarına uygun karar verilmesine ilişkin talebinin yeterli ve makul gerekçeye yer verilmemesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan Harisch/Almanya⁶¹ başvurusunda AİHM başvurusunun iddiasının temyiz mahkemesinde tartışılarak Avrupa Birliği hukukunun ve Adalet Divanı içtihatlarının neden uygulanamayacağını gerekçesine kararında yer verdiği, Federal mahkemenin de bu gerekçeye kararında kısaca yer vermesinin adil yargılanma hakkını ihlal etmediğine yer vermiştir.

Kanun yolu mahkemelerince verilen karar gerekçelerinin ayrıntılı olmaması, ilk derece mahkemesi kararlarında yer verilen gerekçelerin onama kararlarında kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlanmakla birlikte başvuru tarafından dile getirilmiş olmasına rağmen ilk derece mahkemesinin de tartışmadığı esaslı hususlara ilişkin temyiz başvurularıyla başvuru yapanın usuli haklarının ihlal edildiğine yönelik

⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:72359/11, K.T:22.05.2018, p:31-33.

⁶¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:50053/16, K.T:11.04.2019, p:24-43.

somut şikâyetlerinin temyiz incelemesinde tartışılmaması gerekçeli karar hakkının ihlali olarak görülebilir.⁶²

AİHM'e göre mahkeme içtihatlarındaki değişim yargı organlarının takdir yetkisi kapsamında kalmakta olup böyle bir değişiklik özü itibariyle önceki çözümün tatminkâr bulunmaması anlamına gelir.⁶³ Ancak yerleşmiş yargısal pratiğin de içtihat değişikliğinin gerekçelendirildiği kararda dikkate alınması gerekir.⁶⁴ Bu bağlamda aynı hususta daha önce alınan kararlardan farklı bir hüküm kurulması halinde mahkemelerce bu farklılaşmaya ilişkin makul bir açıklama getirilmesi gerekmektedir.⁶⁵

Kamu personeli seçme sınavı sonucuna istinaden yapılan yerleştirme ile TEDAŞ Genel Müdürlüğü'nün bünyesine güvenlik görevlisi (devlet memuru) olarak atanan davacının "erkek olmak" ve "askerlik görevini yerine getirmek" şartlarını yerine getirmediği için söz konusu göreve atanamayacağına ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davada idare mahkemesi tarafından "askerlik hizmetini tamamlama şartının" yalnızca erkek adaylara uygulanabileceği, TEDAŞ'ta kadınların güvenlik görevlisi olarak çalışamayacağına ilişkin bir kısıtlama bulunmadığı, söz konusu görev için yalnızca erkek aday almak için bir gereklilik bulunmadığı, başvuranın yalnızca cinsiyeti nedeniyle reddedilmiş olduğu gerçeğinin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline ilişkin kararının Danıştay tarafından başvuru şartları arasında askerlik görevini tamamlama zorunluluğu göz önüne alındığında başvuru pozisyonunun sadece erkek adaylar için açıldığını bu nedenle başvurusunun söz konusu pozisyona atanmamasına ilişkin işlemin hukuka uygun olduğu gerekçesiyle bozulması neticesinde davacı tarafından yapılan karar düzeltme başvurusunda Danıştay'ın bu dava dairesinin bazı üyelerini de içeren İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından

⁶² YAMLI, Mehmet Sadık, a.g.e, s.401, Anayasa Mahkemesi, Münür Ata, B. No: 2014/4958, K.T. :22.01.2015.

⁶³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, S.S. Balıklı Çeşme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve diğerleri/Türkiye, B. No: 3573/05 ... 17293/05, K.T.:30.11.2010, p:20.

⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, B. No:36815/03, K.T.: 14.04.2010, p:36-39.

⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Stoilkovska/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, B. No: 29784/07, K.T.:18.07.2013, p:63.

davacıyla benzer durumda olan yani TEDAŞ'a askerlik hizmetini yapmamış olması nedeniyle alınmayan kadın bir başvuru hakkında verdiği kararda söz konusu şartın erkek adaylar için aranması gerektiğine, başvuranın atanmamasına ilişkin işlemin hukuka aykırı olduğuna ilişkin emsal kararın sunulmuş olmasına ve karar düzeltme aşamasında dosyanın raportör tetkik hakimi kararın İdari Dava Daireleri Kurulu kararı doğrultusunda düzeltilmesi gerektiğini ileri sürmüş olmasına rağmen Danıştay tarafından davacının karar düzeltme talebinin reddedilmesi üzerine davacı tarafından gerekçeli karar hakkının ihlali edildiği ileri sürülerek yapılan Hülya Ebru Demirel/Türkiye⁶⁶ başvurusunda AİHM, öncelikle benzer davalardaki farklı kararların yargıya duyulan kamu güvenini azaltacağından adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte burada Danıştay dava dairesi ile idari dava daireleri kurulu kararları arasındaki farkın yorum farkından kaynaklandığını belirterek bu durumun başlı başına adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurmayacağını ifade etmektedir. Ancak AİHM burada davacı tarafından karar düzeltme aşamasında sunulan emsal kararın ancak bu aşamada sunulabilir olduğuna dikkat çekerek bu durumun davacıyı bu iddiasının Danıştay tarafından cevaplandırılacağı beklentisine soktuğunu, bu durumun da dosyanın tetkik hâkiminin görüşü ve dava dairesindeki üyeler ile İdari Dava Dairesi'ndeki üyelerin bir kısmının aynı olmasının desteklediğini, bu nedenle karar düzeltme aşamasında davacının ileri sürdüğü emsal kararının değerlendirilmesi gerektiğini ayrıca başvurusunun kadın erkek eşitliği ilkesine aykırılık ve ayrımcılığa ilişkin başvuranın iddialarının Danıştay tarafından hiçbir aşamada değerlendirilmediğini de dikkate alarak karar düzeltme aşamasının başvurusunun reddine ilişkin kararın gerekçeli karar hakkını ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Akaryakıt piyasasındaki rekabet kurallarını ihlal ettiğinden bahisle verilen idari para cezasının iptali davasında yapılan yargılamada daha önce verilen içtihatlardan farklı bir karar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan Orlen Lietuva

⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:30733/08, K.T.:19.06.2018, p:36-52, bkz aynı yönde; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Emel Boyraz/Türkiye, B. No:61960/08, K.T.: 02.12.2014.

Limited Şirketi/Litvanya⁶⁷ başvurusunda ulusal mahkemenin daha önceki içtihatlardan farklı bir karar verirken neden bu içtihadından farklı karar verdiğini yeterli ve makul bir gerekçe ile açıkladığından bahisle adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

AİHM, konuyu inceleyen son derece mahkemesi olan aynı mahkemenin gördüğü benzer davalarda verilen çelişkili kararların, tutarlılık sağlayan bir mekanizmanın yokluğunda, adil yargılanma hakkını ihlal edebileceğini ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan bir Devletin temel parçalarından biri olan yargıya olan güven unsurunun zedelenmiş olacağını söz konusu kararda açıkça ortaya koymuştur.⁶⁸ AİHM, hukuki belirlilik şartının ve meşru beklentilerin korunması gereğinin yerleşik içtihadın sürdürülmesini içermediğinin altını çizmekte, ancak iyi temellere oturmuş yerleşik içtihadının varlığının yüksek mahkemeye içtihadattan ayrılmayı haklılaştıran daha sağlam gerekçeler açıklama görevi yüklediğini ifade etmektedir.⁶⁹ Zira hukuki güvenlik ilkesinin bir şartı da hukuk düzeninde mümkün olduğunca istikrar sağlanmasıdır. Yasal düzenlemelerin ne anlama geldiğine ilişkin yargı organları tarafından sebep olunan bir belirsizlik hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edilmesi sonucunu doğurabilmektedir.⁷⁰

2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Üst Derece Mahkemelerinin Gerekçeli Kararları

Anayasanın 138. maddesine göre hakimler vicdani kanaatlerine göre karar veriler. Hakimler vicdani kanaatlerine göre karar verirken tarafsız davranmak durumundadırlar. Bu nedenle yargılamanın tarafları hakimlerin tarafsızlığı beklentisine sahiptir.⁷¹ Gerekçeli karar ise söz

⁶⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No:45849/13, K.T.:29.01.2019, p:93.

⁶⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Balažoski / Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti, B. No. 45117/08, K.T.: 25.04.2013.

⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, B. No:36815/03, K.T.: 14.04.2010.

⁷⁰ YENİAY, Lokman, “Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Yargı Ayrılığı Sistemi Üzerine Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Cilt:26, sayı:1, Haziran 2020, s.171.

⁷¹ TÜRK BEN, Tahsin, Anayasal Bir Zorunluluk Olarak Gerekçeli Karar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s.31.

konusu anayasal teminat ile hakimlerin tarafsızlığının taraflara ulaşma aracıdır.

Terör örgütü mensupları tarafından kaçırıldığından, fidye karşılığı serbest bırakıldığından, bu olay akabinde terör örgütü üyeleri tarafından tehdit almaya devam ettikleri ve yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kaldıklarından bahisle terör tazminatı ödenmesi istemi istemiyle 5233 sayılı Kanun kapsamında Batman Valiliği Zarar Tespit Komisyonuna yapılan başvuruda ödenmesi teklif edilen miktarın az bulunarak söz konusu Komisyon kararının iptali istemiyle idare mahkemesinde açılan davada davacıların iddialarının somut bilgi ve belgeye dayanmadığı gerekçesiyle davanın reddine ilişkin kararın Danıştay tarafından matbu ve gerekçesiz olarak onanması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin Cahit Tayfur ve Mehmet Tayfur⁷² başvurusunda Anayasa Mahkemesi, öncelikle ilk derece mahkemesinin kararının gerekçesini irdeleyerek ilk derece mahkemesinin kararında keyfilik veya hukuki hatanın bulunmadığını tespit ettikten sonra kanun yolu incelemesi sonucunda verilen kısa ve matbu kararda, değerlendirme konusu ilk derece mahkemesinin hüküm ve gerekçesinin uygun bulunduğu dikkate alındığında gerekçeli karar hakkına yönelik bir ihlal olmadığına karar vermiştir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde astsubay olarak görev yaparken, 36 kez disiplin cezası ile cezalandırılan ve sicil amirleri tarafından “TSK bünyesinde kalması sakıncalıdır” yönünde sicil düzenlenerek Türk Silahlı Kuvvetleri’nden ayırma işleminin iptali istemiyle açılan davada; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından yargılama sürecinde soyut, yetersiz gerekçe ile hüküm kurulduğunu ve karar düzeltme aşamasında iddiaları karşılamaktan uzak şablon ifadelerle talebinin reddedilerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan Mehmet Topaslan⁷³ başvurusunda Anayasa Mahkemesi, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi’nin işlemi şekil yönünden incelemesinin ardından başvuruçunun meslek hayatına dair işleme esas olan olgular temel alarak değerlendirme yaparak sonuca ulaştığı, bu bağlamda yapılan yargılama sonunda tarafların davanın sonucuna etkili olabilecek tüm iddia ve

⁷² Anayasa Mahkemesi, B. No:2014/2014, K.T:25.12.2018.

⁷³ Anayasa Mahkemesi, B. No:2015/19393, K.T:23.01.2019.

savunmaların tartışılarak verilen kararda hükme ulaşılması için yeterli gerekçe bulunduğu ayrıca karar düzeltme aşamasında değerlendirme konusu hüküm ve gerekçesinin uygun bulunduğunu belirterek gerekçeli karar hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Güvenlik soruşturmasının olumsuz sonuçlanması gerekçe gösterilerek Astsubay Temel Askerlik ve Astsubaylık Anlayışı Kazandırma (ASTASAK) eğitim süreci sonlandırılarak ilişkin kesilme işleminin iptali istemiyle açılan davada Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından dava konusu işlemin iptaline karar verilmesi üzerine idarenin hukuka aykırı işlemi nedeniyle statü dışında geçen sürelerde uğranılan maddi zararlara ilişkin olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde (AYİM) açılan davada, daha önce AYİM'de açılan bu tür davalarda istikrarlı bir biçimde maddi tazminata hükmedildiğini, başvuruya konu yargılama sürecinde ise yeterli bir açıklamada bulunulmadan, makul bir gerekçe gösterilmeden içtihadı aykırı olarak davanın reddine karar verildiğini belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan Abdullah Ay⁷⁴ başvurusunda Anayasa Mahkemesi, Mahkeme tarafından ise ileri sürülen itirazlara yönelik içtihat değişikliğine gidildiğine veya olayın koşullarında önceki kararlardan ayrılmayı gerektirecek farklılıklar olduğuna ya da alternatif bir yaklaşım sağlayan farklı gerekçelere dayanıldığına dair idarenin mali sorumluluğuna yönelik herhangi bir açıklamada bulunulmadığı, AYİM'in bireysel başvuruya konu kararında, önceki kararlarından farklı bir sonuca neden ulaşıldığının başvuru ve üçüncü kişiler tarafından objektif olarak anlaşılmasına imkân verecek düzeyde yeterli açıklama yapılmadığı görüldüğünden gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre yargısal kararlardaki değişiklikler, hukukun dinamizmini ve mahkemelerin yaklaşımlarını yaşanan gelişmelere uyarlama kabiliyetlerini yansıtmayı yönüyle olumlu olmakla birlikte bu değişiklikler yargı organlarının takdir yetkisi kapsamında olup öz itibarıyla önceki çözümün tatminkâr bulunmaması anlamına geldiğini ancak uygulamadaki birlikteliği sağlamaları beklenen yüksek mahkemeler içinde yer alan dairelerin benzer davalarda tatmin edici bir gerekçe göstermeksizin farklı sonuçlara ulaşmaları ve birbirine zıt

⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, B. No:2015/17110, K.T:28.11.2018.

sonuçlar ortaya çıkarmaları halinde bu durumun hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine ters düşeceğini, böyle bir algının toplumda yerleşmesi halinde bireylerin yargı sistemine ve mahkeme kararlarına duymaları beklenen güven zarar görebileceği, bu bağlamda aynı hususta daha önce alınan kararlardan farklı bir hüküm kurulması halinde bu hükmün hukukun dinamik yorumuyla uyumlu ve gelişmeye yönelik olarak verildiğinin yani mahkemelerde bu farklılaşmaya ilişkin makul bir açıklamanın getirilmesi gerekmektedir.⁷⁵

D-MAKUL SÜREDE VE ANLAŞILABİLİR BİR DİL İLE YAZILAN GEREKÇELİ KARAR

Gerekçenin ilgililerin tasarruf alanına güvenli bir yöntemle ve uygun sürede ulaştırılmaması, adil yargılanma hakkını çeşitli yönlerden tehdit eden bir uygulama olarak kabul edilmektedir.

AİHM uygulamasına göre, hukuk ve idarî davalarda makul süre ilke olarak davanın mahkemeye getirildiği anda başlamakla birlikte ancak bazı durumlarda bu süre daha önce de başlayabilir. Mahkeme König/Almanya davasında sürenin idarî yargıda dava açılmadan önce başladığını belirtmiş, idareye söz konusu işleme karşı zorunlu başvuru yapılması esnasında geçen süreyi de dikkate almıştır. Süre, yargılama sona erip hüküm kesinleşince sona ermektedir. Görüldüğü üzere, AİHM makul sürenin başı ve sonu konusunda geniş düşünmektedir. Dolayısıyla bu sürenin hesaplamasına kararın verilmesi ile gerekçenin yazılması arasında geçen süre de dâhildir.⁷⁶ AİHM makul süreyi oldukça geniş yorumlamakta olup kararın verilmesinden sonra gerekçeli kararın yazılmasına kadar geçen sürenin adil yargılanma hakkı bakımından makul süreye dâhil olduğu kabul edilmektedir. Bu durum aslında daha çok idari yargı kararları açısından eleştirilmektedir. Zira uygulamada idari yargıda bir dava hakkında mahkeme heyeti tarafından karar verildikten sonra kararın gerekçesinin yazılması için iç işleyişe ilişkin belirlenen kurallara göre altmış günlük karar yazım süresi bulunmaktadır. Bu sürenin aşılması halinde adil yargılanma hakkının ihlali söz konusu olabilir.

⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, Turkan Bal, B. No: 2013/6932, K.T: 06.01.2015.

⁷⁶ SUNAY, Aysun Zühal, a.g.e, s. 226-227.

İyi ifade olunmuş bir gerekçeli karar asla açıklama gerektirmez. Hakim gerekçeli kararında açık ve kısa terimlerle maksadını anlatmalıdır.⁷⁷ Bu nedenle gerekçenin anlaşılabilir bir dil ile yazılması gerekmektedir. Bu önerme şüphesiz kullanılan lisana ilişkin olmayıp seçilen kelimeler ve cümlelere ilişkindir. Gerekçeli karar yazılırken belirsiz, anlaşılmaz ya da farklı anlamlara gelebilecek cümleler kullanılmamalıdır. Gerekçe yeterli açıklıkta kaleme alınmalı ve gerekli olan tüm konulara temas etmelidir. Bazı gerekçeli kararlar, sayfa sayısı çok olmakla birlikte kısa gerekçeler içerebilmektedir. Bu tür gerekçeli kararlar ise tarafların hatta bazen avukatların dahi mahkeme kararının içerisinde kaybolmasına ve dava konusu olayda haklı olup olmadıkları sorusuna gerekçeli kararda cevap bulamamasına neden olmaktadır. Yani sayfa sayısı çok karar hakkaniyete uygun gerekçeli karar anlamına gelmemektedir. Makbul olan ise mümkün olduğu kadar yalın bir dil ile tarafların iddialarını cevaplayan, yeterli ve makul gerekçe içeren gerekçeli kararlardır. Kullanılan dilin niteliği yanında gerekçeli kararda kullanılan yazı karakteri dahi önem arz etmektedir. Şöyle ki; Yargıtay gerekçeli kararın Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin tüm kamu kurum ve kuruluşlarını kapsadığı, mahkeme kararlarının şekil olarak yazımında da uyulması gereken yönetmeliğin 8.maddesi gereği, "Times New Roman" yazı tipi ile (12) karakter boyutunun kullanılmasının esas olduğu, ilk derece mahkemesinin kararında kullanılan (8) karakter yazı boyutunun ise çok küçük olduğu, kararın okunmasında ve dolayısıyla anlaşılmasında güçlük bulunduğu hükmün açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak şekilde yazılması gerekirken anılan yazım kurallarına uyulmaması nedeniyle ilk derece mahkemesinin kararının bozulmasına karar vermiştir.⁷⁸

III-DANIŞTAY KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

İdari yargıda gerekçe kararı uygulayacak idareye yol göstereceğinden kararın açık ve anlaşılır gerekçeye dayanması, örneğin iptal davası ise iptal nedenlerinin tek tek gerekçeli kararda gösterilmesi

⁷⁷ FABREGUETTES, M. P., Adalet Mantığı ve Hüküm Verme Sanatı (Adalet Bakanlığı Çevirisi), Ankara, 2019, s. 502.

⁷⁸ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi E:2013/15541, K:2013/23273 sayılı kararı.

ve kararın idareyi duraksamaya sokmayacak bir içerik taşıması gerekmektedir.

1982 Anayasasının 141. Maddesinin 3. fıkrasında “*Bütün mahkemelerin her türlü kararı gerekçeli olarak yazılır.*” biçiminde gerekçeli karar hakkı düzenlenmiştir. Söz konusu maddede “bütün mahkemeler ve her türlü karardan” bahsedildiğine göre, gerekçeli karar yazımının istinaf incelemesi sonucu verilen kararlar bakımından da aranacağı tartışmasızdır.⁷⁹ Nitekim 2575 sayılı Danıştay Kanunu’nun 51. maddesi verilen kararlarda gerekçenin bulunmasını düzenlemektedir.

Danıştay, kanun yolu incelemesi yaptığı ilk derece mahkemesi kararlarında, Anayasa ve usul kanunlarına istinaden gerekçeli karar hakkına ilişkin de denetim yapmaktadır.

AİHS’in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma ilkesi, mahkeme tarafından önüne gelen bir davada, uyuşmazlığın özüne yönelik bir incelemenin yapılması, uyuşmazlığın sadece şekli olarak ele alınması sonucunu doğuracak bir yaklaşımdan uzaklaşılması, adil ve aleni olarak yargılanma hakkını öngören bir yargılamanın da gerçekleşmesini temel ilke olarak alan bir haktır. Dava açıldıktan sonra davanın önüne getirildiği mahkeme tarafından davayla ilgili bütün maddi ve hukuki sorunların incelenmesi suretiyle davanın karara bağlanması gerekir. Tarafların araştırılmasını talep ettikleri maddi olayların yeterince araştırılmayıp, maddi gerçekliğin taraflardan birisinin teslim ettiği bir belgede olduğu gibi kabul edilmek suretiyle uyuşmazlığın çözümlenmesi mümkün değildir. Bir davada mahkemece verilen kararın adil bir karar olup olmadığının göstergelerinden birisi de, kararın gerekçe ihtiva etmesidir.⁸⁰

Terör nedeniyle köyün etrafındaki yaylaların yasaklandığı, yasaklanan yaylaların sınırları içerisinde arazisi olduğu ve güvenlik nedeniyle işletemediği iddiasıyla uğranılan zararın tazmini istemiyle yaptığı başvurunun reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada yerel mahkemenin davanın reddine ilişkin kararın temyiz edilmesi

⁷⁹ AYDINOĞLU, Zeynep Nihal, “İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca Etkileri”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:9, Sayı:34, Nisan 2018, s. 403.

⁸⁰ Danıştay 6. Dairesi E:2013/5215, K:2017/11747 sayılı ve 26.12.2017 tarihli kararı.

üzerine Danıştay davacının, davalı idarece hayvan otlatmaya ve yaylalara çıkışa yönelik iki farklı tip yasak kararları alındığını, özellikle yasak yaylalarda şahıs mülkiyetinde arazi kaldığını, ancak mahkeme tarafından bu hususta eksik incelemede bulunulduğunu, davacının iddialarının gerekçeli kararda karşılanmadığını belirtilerek eksik inceleme, değerlendirme ve gerekçelendirmede bulunulan ilk derece mahkeme kararının bozulmasına karar vermiştir.⁸¹

Mühendis olarak görev yapan davacının, oturmakta olduğu lojmanı tahliye etmesine yönelik işlemin ve bu işlemin dayanağı olan Yönergenin maddesi ve eki listelerin iptali istemiyle açtığı davanın reddine ilişkin kararın temyiz edilmesi ve onama kararı verilmesine karşın karar düzeltme istemi üzerine bireysel işlem yönünden yargısal denetim yapılarak işlem yönüyle davanın reddine karar verilmiş olmakla birlikte, Yönerge ekinde yer alan listelerin, üst norm niteliğindeki Kamu Konutları Kanunu ve Kamu Konutları Yönetmeliğine aykırı bir şekilde oluşturulduğu iddia edilmesine karşın, Mahkemece bu hususta hiçbir değerlendirme yapılmaksızın davanın reddine karar verilmiş olup, Yönerge ekinde yer alan Ek-2 Görev Tahsisli, Ek-3 Hizmet Tahsisli Konut Kullanım Hakkına Sahip Makamları gösteren listelerin üst norma uygunluğu yönünden denetlenmek suretiyle bir karar verilmesi gerekirken, bu hususa riayet edilmeyerek gerekçeli karar hakkı ve dolayısıyla adil yargılanma hakkı ihlal edildiğinin ileri sürülmüş olmasına karşın; 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun düzeltilmesi talep edilen kararın verildiği tarih itibariyle yürürlükte olan 54. maddesinin 1. fıkrasında gösterildiği; aynı maddenin 2. fıkrasında ise, anılan daire ve kurulların kararın düzeltilmesi isteminde ileri sürülen nedenlerle bağlı oldukları belirtildiği, dilekçede ileri sürülen düzeltme nedenleri anılan maddede sayılan nedenlere uymadığından düzeltme isteminin reddine karar verilmiştir.⁸² Danıştay burada davacının istemlerinin gerekçeli kararda hiç karşılanmamış olmasını, yani bu konuda bir hüküm kurulmamış olmasını davacı tarafından karar düzeltme isteminde ileri sürülmemiş olması ve Danıştay'ın da davacının ileri sürdüğü nedenlerle bağlı olduğu gerekçesiyle karar düzeltme talebinin reddine karar vermiştir.

⁸¹ Danıştay 15. Daire E:2014/6343, K:2018/6342 sayılı kararı.

⁸² Danıştay 2. Daire E:2016/1231, K:2016/2623 sayılı kararı.

2007 yılı işlemleri incelenen davacı adına düzenlenen ve indirim konusu edilen bir kısım faturanın sahte olduğu ileri sürülerek re'sen tarh edilen katma değer vergisi ile kesilen vergi ziyası cezasının kaldırılması istemiyle açılan davada verilen davanın reddine ilişkin kararın temyiz edilmesi üzerine Danıştay Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında ilgili hükmü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, Sözleşmenin lâfzî içeriğinde yer alan ve AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen gerekçeli karar hakkı ve silahların eşitliği ilkesi gibi ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermediğini, hakkaniyete uygun yargılamanın bir unsuru olan gerekçeli karar hakkının kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı ve denetlemeyi amaçladığını belirterek dava dilekçesinde ileri sürülen sermaye artırımını sebebiyle mevzuat düzenlemesinden yararlandırılarak sahte faturalar nedeniyle oluşan matrah farkından 5811 sayılı Kanun kapsamında bildirilen ve beyan edilen parasal tutarın mahsup edilerek kalan tutar üzerinden uyumsuzluk dönemi için değerlendirme yapılması hususunda davacının talebi olduğu, söz konusu ihtilaf hakkında tarhiyata dayanak vergi inceleme raporunda da değerlendirilmelere yer verildiği halde mahkeme kararında bu yönüyle araştırma ve değerlendirme yapılmadığından yani davacı tarafından ileri sürülen iddiaların gerekçeli kararda karşılanmamış olması nedeniyle mahkeme kararının bozulmasına karar vermiştir.⁸³

Danıştay kararlarında gerekçeli karar hakkı daha çok hak arama hürriyetinden yola çıkılarak kararlara yansıtılmış olup bazen de azlık oylarında görülebilmektedir. Danıştay'ın birçok kararında aslında adil yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkından bahsedilmemiş olsa da ilk derece mahkemesinin tarafların ileri sürdüğü hususlar üzerinde yeterli incelemeyi yapmamış olması nedeniyle verdiği bozma kararlarını görmek mümkündür.

⁸³ Danıştay Dördüncü Daire E:2016/4807, K:2017/4264 sayılı kararı.

IV-YARGITAY KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

Gerekçeli kararın pedagojik işlevi açıklayıcı olmaktır. Psikolojik işlevi ise kararın haklılığını vurgulama ve bu konumu ile olabildiğince ikna edici olmaktır. Gerekçeli kararda adaleti vurgulamak, kaybeden tarafa kararın zulmedici ve keyfi bir karar olmadığını, mantıksal sürecin kaçınılmaz sonucu olduğunu göstermek üzere mahkeme kararlarında gerekçeye yer verilmelidir.⁸⁴ Bu nedenle hukukumuzda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesi hukuki dinlenme hakkının mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararın somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerdiğini, 297. maddesi ise tarafların iddia ve savunmalarının özetini, anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususları, çekişmeli vakıalar hakkında toplanan delilleri, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesini, sabit görülen vakıalarla bundan çıkarılan sonuç ve hukuki sebeplerin mahkemelerin hükmünde bulunması gerektiğini düzenlemektedir. Yargıtay'a göre gerekçe, toplanan delillerin tartışılıp değerlendirilerek mahkemece tefhim edilen hüküm sonucuna nasıl ulaşıldığının açıklanmasıdır. Gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkının bir unsurudur.⁸⁵ Gerekçeli kararlar, nedenleri anlaşıldığı için benzer olaylarda hataya düşmeden ve kolaylıkla emsal etkisi yapacaklardır. Gerekçe sayesinde kararlar bilimsel tartışmaya açık olacakları için, eleştirilebilecek ve yararlanılacak kaynaklar teşkil ederek sağlıklı bir hukuki gelişmeye yol açacaklardır.⁸⁶

Mahkemeler kararlarını verirken bağımsız ve serbest iseler de, kararlarının hangi temel ya da temellere dayandığını yeterli açıklıkta belirtme yükümlülüğü altında oldukları kabul edilmelidir. Bu yükümlülük aynı zamanda mahkeme kararının denetiminin yapılabilmesi için zorunludur. Bu şekilde tarafların iddiaları ve savunmalarının hukuka

⁸⁴ YÜCEL, Mustafa Tören, Kararlarda Gerekçe ve Muhalefet Şerhi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, Sayı:8, 2002, s. 164.

⁸⁵ Yargıtay 16. Hukuk Dairesi'nin E:2016/13425, K:2017/1317 sayılı ve 06.03.2017 tarihli kararı.

⁸⁶ ALP, Mustafa, Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsal'e Armağan, İzmir, 2001, s.428.

uygun incelenip incelenmediği ile değerlendirilip değerlendirilmediği anlaşılabilir. Mahkemeler kararlarını verirlerken bağımsız ve serbest iseler de, kararlarının hangi temel ya da temellere dayandığını yeterli açıklıkta belirtme yükümlülüğü altında oldukları kabul edilmelidir. Bu yükümlülük aynı zamanda mahkeme kararının denetiminin yapılabilmesi için zorunludur. Bu şekilde tarafların iddiaları ve savunmalarının hukuka uygun incelenip incelenmediği ile değerlendirilip değerlendirilmediği anlaşılabilir.

Mahkemeler verdikleri kararlarla uyumsuzluğu yargısal anlamda sona erdirmektedirler. Bunun sonucu olarak da davanın taraflarının mahkemenin ulaştığı sonuca ne şekilde ulaştığını anlayabileceği bir gerekçenin bulunması gereklidir. Örneğin ceza muhakemesinde sanığın kanun yolları aşamasında savunma hakkında gereği gibi yararlanabilmesi ve uygun argümanlar öne sürebilmesi için başta ilk derece mahkemesi olmak üzere yargılama makamları bakımından gerekçeli karar hakkına riayet edilmesi gerekmektedir.⁸⁷ Aynı zamanda bu gerekçe hükümle neden sonuç ilişkisinin kurulmasını sağlayacak yeterlilikte, açık ve anlaşılabilir olmalıdır. Ancak gerekçenin çelişkili olmaması gereklidir. Zira gerekçenin çelişkili olması aslında hukuken kabul edilebilir bir gerekçenin bulunmaması demektir.⁸⁸

Fazla çalışma ve yıllık izin ücretlerinin ödenmemesi nedeniyle iş akdini haklı nedenle feshettiğini beyan ederek ödenmeyen kıdem tazminatı, fazla çalışma ücreti, yıllık izin ücreti ile ulusal bayram ve genel tatil ücret alacaklarının tahsiline karar verilmesi istemiyle açılan davanın kabulüne ilişkin kararın davalı tarafından temyiz edilmesi üzerine Yargıtay gerekçeli karar hakkının adil yargılanma hakkının bir parçası olduğu, mahkeme kararlarının gerekçeli olmasının tarafların yargıya güven duymasını sağladığı gibi kararı benimseyip benimsememesine bağlı olarak karara karşı gidilebilecek kanun yollarına gidip gitmemesinde de etkili olduğu, bu durum ise hak arama özgürlüğüyle yakından ilgili olduğunu belirterek mahkemenin gerekçeli

⁸⁷ CAN, Neslihan, “Adil Yargılanma Hakkı Işığında Denetim Muhakemesine Başvuru Hakkı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Cilt:24, Sayı:2, Aralık 2018, s.780.

⁸⁸ Yargıtay 22. Hukuk Dairesi E:2016/8057, K:2019/5925 sayılı ve 13.03.2019 tarihli kararı.

kararında tarafların iddia ve savunmalarının tartışılıp değerlendirilmediği gibi hangi gerekçeyle davanın kabulüne karar verildiği de açıklanmamıştır. Bu itibarla, yukarıda anılan hususlar gözetilmeksizin yazılı şekilde gerekçesiz hüküm tesis edildiğinden bahisle ilk derece mahkemesinin kararının bozulmasına karar vermiştir.⁸⁹

Kasten yaralama suçundan 3 yıl 1 ay 15 gün hapis cezası ile cezalandırılan sanık tarafından hükmün temyiz edilmesi üzerine Yargıtay 3. Ceza Dairesince tekerrüre esas sabıkası bulunan sanık hakkında tekerrür hükümlerinin uygulanması gerektiğinin gözetilmemesi isabetsizliğinden bozulmasına karar verilmesi ve Sivas 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nin bozmaya direnerek önceki hüküm gibi karar vermesi ile bu hükmün de temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun E:2017/3-230 esas K:2019/129 sayılı kararında gerekçeli karar hakkına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarından bahsedildikten sonra ilk derece Mahkemesince bu içtihatlar doğrultusunda işlem yapılmaması ve direnme kararına konu hükmün gerekçe bölümünde, iddiaya, savunmaya, tanık beyanlarına ve Yargıtay 3. Ceza Dairesinin bozma ilamına yer verildikten sonra; mahkûmiyet hükmüne ilişkin olarak bozulmakla tamamen ortadan kalkan ve infaz yeteneğini yitiren önceki hükmün gerekçesine atıf yapılmakla yetinilmesi nedeniyle usul ve kanuna uygun gerekçe gösterilmeden hüküm kurulması nedeniyle ilk derece mahkemesinin direnme kararının bozulmasına karar verilmiştir.

Yargıtay gerekçeli karar hakkının adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğunu belirterek somut olayda mahkemece yazılan gerekçeli kararda yapılan işlem ve araştırmalar sıralanarak dosyanın özetlenmesi ile yetinildiği, toplanan deliller tartışılmadığı gibi, davacı Hazinesin dayandığı tapu kaydının taşınmazları kapsadığının belirtilmesine rağmen hangi nedenlerle davanın reddine karar verildiği açıklanmadığından kararın gerekçeli olduğundan söz edilemeyeceği nedeniyle ilk derece mahkemesinin kararının bozulmasına karar verilmiştir.⁹⁰

⁸⁹ Yargıtay 22. Hukuk Dairesi E:2016/7654, K:2019/5889 sayılı kararı.

⁹⁰ Yargıtay 16. Hukuk Dairesi E:2016/3159, K:2018/7913 sayılı kararı.

SONUÇ

Adil yargılanma hakkından doğan ve içtihadi bir hak olan gerekçeli karar hakkı, bireyin çaldığı son kapı olan mahkemede neden sorusuna cevap aradığı, bireyin adalet duygusunun tatmin edilmesini beklediği bir insan hakkıdır. Bir mahkeme kararının gerekçeli karar hakkının içerdiği hususları taşıması şüphesiz hâkimlerin liyakatiyle de doğrudan ilgilidir. Liyakatli bir hâkimin tarafların iddiasını karşılayan, yeterli ve makul gerekçe içeren, anlaşılabilir bir dil ile yazılan gerekçeli kararı ancak adaleti tesis edebilecek, yargının temel işlevini yerine getirebilecektir. Diğer yandan hukuk davalarında dava dilekçelerinin, ceza yargılamalarında savunmaların ya da şikâyet dilekçelerinin dava dosyalarının bel kemiği olduğu düşünüldüğünde davacıların veya davacı avukatların da iddialarını gerekçelendirmekle yükümlü olduğu sonucuna varılmaktadır. Zira dava dilekçesinde ve savunma dilekçelerinde iddialar ne kadar açık ve delillendirilmiş olursa hâkimler tarafından da tarafların iddialarını karşılayan, yeterli ve makul gerekçe içeren gerekçeli kararın taraflara teslimi de o derece mümkün olmaktadır. Bu nedenle gerekçeli karar konusundaki liyakatin önemi aslında hukuk fakültesine giriş koşullarında aranacak liyakat ve hukuk fakültelerindeki eğitimin kalitesine kadar geriye götürülebilir.

Ehliyet ve liyakatin hâkimlik makamının gerektirdiği performansın ön koşulu olduğu hususu, Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri arasında açıkça ifade edilmiştir. Hakimlerin mesleğe alınmaları ile kariyerlerinin nitelik, dürüstlük, yetenek ve etkinliklerine dayanan liyakat esasına göre gerçekleştirilmesini amaçlayan objektif kıstaslar belirlenmesi gereğine pek çok uluslararası belgede yer verilmiştir.⁹¹

Hakkaniyetle yargılama gereğini yerine getiren gerekçeli kararlar, tarafların davayı üst mahkemeye taşımaya gerek görmeyecek kadar adalet duygusunu tatmin ettiğinde, üst derece mahkemelerinin iş yüküne de çözüm olabilecektir. Üst derece mahkemesine başvuru bile üst derece mahkemesinin daha sağlıklı ve hızlı şekilde yargılama yapabilmesini sağlayacaktır.

⁹¹ BAŞTÜRK, İhsan, “Adil Yargılanma Hakkının Korunmasında Hakim ve Savcı Eğitiminin Rolü”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (1), 2014, s.57-58.

Ülkemizde yargılamanın ağır işlediği, davaların makul sürede sonuçlanmadığı göz ardı edilmemekle birlikte yargılama faaliyetinde belirli hedef sürelerin tutturulmaya çalışılması yani niteliği bir kenara itip niceliğin önemsenmesi günümüzde gerekçeli karar hakkının ihlali nezdinde büyük tehlike oluşturmaktadır. Burada önemli olan ise gerekçeli kararların niceliği ile niteliği arasında bir denge oluşturulmasıdır. Olması gereken ise makul sürede tarafların iddialarını karşılayan, makul ve yeterli gerekçeler içeren, anlaşılabilir bir dil ile yazılan gerekçeli kararlardır.

Amerika Yüksek Mahkeme Yargıçısı John Marshall'a göre *"Gençliğimin daha ilk çağlarından bugüne gelinceye kadar iman ettiğim ve inandığım bir şey var ise, o da şudur ki, günahkar ve nankör bir millete bu yeryüzünde yüklenecek en büyük cehennem azabı ve en zalim ceza, bağımsızlığından mahrum bir adalet cihazıdır."*⁹² Bu nedenle yargılama faaliyetini ifa eden hâkim, hukukun herkes için hatta kendi için bile gerekli olduğunun farkındalığıyla tarafsız ve bağımsız bir şekilde tarafların iddialarını karşılayan, makul ve yeterli gerekçe içeren bir gerekçeli karar ile adalet dağıtarak üzerine düşen görevi ifa ettiğinin bilincinde, aksi takdirde ise ahlaki ve mesleki yükümlülüğünü yerine getirmediği gibi yargıya olan güveni zedelediğinin de bilincinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

FABREGUETTES, M. P., Adalet Mantiği ve Hüküm Verme Sanatı (Adalet Bakanlığı Çevirisi), Ankara, 2019,

HARRİS D.J, O'BOYLE M., BATES E.P., BUCKLEY C.M., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı-Ulaş Karan, Ankara 2013,

İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Avrupa Konseyi, 2013.

⁹² Aktaran, ATAY, Ender Ethem, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Dergisi, Cilt:17, s. 1130, 2013.

KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınevi, 1993.

MOLE Nuala, HARBY Catharina, Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Kitapçıkları No:3, 2001.

REID, Karen. “Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri, Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi 3”, Üçüncü Kitap, Scala Yayıncılık, 2000.

SUNAY, Aysun Zühal, İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

TANRIVER, Süha, Makalelerim 1 (1985-2000) Asil Yayın Dağıtım, 2005.

TURAN, Hüseyin, Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, 2016.

VITKAUSKAS Dovydas, DİKOV Grigory, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar için El Kitabı, (çev: Av. Serkan Cengiz), Avrupa Konseyi, 2018.

YAMLI, Mehmet Sadık, Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları, Avrupa Konseyi, 2016.

YILMAZ, Nurcan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Ortaya Çıkan Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, 2016.

MAKALELER

ALP, Mustafa, Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe, Prof. Dr. Mahmut Tefvik Birsel’e Armağan, İzmir, 2001.

ARSLAN Mehmet, Ceza Davasında Mahkumiyet Hükmünün Gerekçesinin Yazılması, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:7, Sayı:27, Temmuz 2016.

ATAY, Ender Ethem, Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıdaki Uygulaması, Danıştay Dergisi, sayı:147, 2018.

ATAY, Ender Ethem, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Dergisi, Cilt:17, s. 1130, 2013.

AKBULUT, Olgun, Adil Yargılanma Hakkı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 2002.

AŞÇIOĞLU, Çetin, Yargıda Gerekçe Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 48, 2003.

AYDINOĞLU, Zeynep Nihal, İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca Etkileri, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:9, Sayı:34, Nisan 2018, sayfa:403.

BAŞTÜRK, İhsan, Adil Yargılanma Hakkının Korunmasında Hakim ve Savcı Eğitiminin Rolü, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (1), 2014.

CAN, Neslihan, Adil Yargılanma Hakkı Işığında Denetim Muhakemesine Başvuru Hakkı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Cilt:24, Sayı:2, Aralık 2018.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:49, sayı:1, 1994.

GÜZEL, Kenan, Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:8, 2018.

KAŞIKARA, M. Serhat, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:84, 2009.

KORKMAZ, Cansu, Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Sonucunda Verdiği Kararların Medeni Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Cilt:3, 2017.

PEKCANITEZ, Hakan, Hukuki Dinlenilme Hakkı, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir, 2000.

TURAN, Hüseyin, Adil Yargılanmanın Bir Unsuru Olarak Mahkeme Kararlarında Gerekçe, Yargıtay Dergisi, Cilt:31, Sayı:3, 2005.

TUTUMLU, Mehmet Akif, Gerekçe İlkeleri Üzerine Bir Deneme, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-VIII, Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2017, s.357.

SARIASLAN, Osman, Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Resen Araştırma İlkesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, Aralık 2018.

SUNAY, Aysun Zühal, Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri, Danıştay Dergisi, S:143, 2016.

SEÇKİN, Sinan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar İncelemesi (HiroBalani/İspanya), İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015.

ŞEKER, Hilmi, Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri, Ankara Barosu Dergisi, S:2, 2007.

ŞEKER, Hilmi, İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:108, 2013.

TAN, İbrahim, Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:XV, Sayı:2, 2018.

YENİAY, Lokman, Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Yargı Ayrılığı Sistemi Üzerine Bir İnceleme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, Haziran 2020.

YÜCEL, Mustafa Tören, Kararlarda Gerekçe ve Muhalefet Şerhi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, Sayı:8, 2002.

DİĞER KAYNAKLAR

Amnesty International, Fair Trial Manual, 2nd Edition, 2014.

Guide on Article 6 Right to a Fair Trial (criminallimb), Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019.

ATAGÜN, Ömer Faruk, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2020.

Open Society Justice Initiative, Case Digests: European Standards on Criminal Defence Rights: ECtHRJurisprudence, 2013.

TÜRK BEN, Tahsin, Anayasal Bir Zorunluluk Olarak Gerekçeli Karar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti

Barbera Messegue ve Jabardo/İspanya

Cihangir Yıldız/Türkiye

Emel Boyraz/Türkiye

GarciaRuiz/İspanya

H./Belçika

Hadjianastassiou/Yunanistan

Harisch/Almanya

Higgins ve diğerleri/Fransa

HiroBalani/İspanya

Hülya Ebru Demirel/Türkiye

Malo/Arnavutluk

MirovniInstitut/Slovenya

OrlenLietuva Limited Şirketi/Litvanya

Rostomashvili/Gürcistan

RuizTorija/İspanya

Salov/Ukrayna

S.N./İsveç

S.S. Balıklı Çeşme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve diğerleri/Türkiye

Stoilkovska/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti

Urat/Türkiye

Van de Hurk/Hollanda

Van Mechelen ve diğerleri/Hollanda

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Sencer Başat ve diğerleri başvurusu

Yasemin Ekşi başvurusu

Doğcan İnşaat Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş. başvurusu

D.E. başvurusu

Denktaş Nakliyat Turizm Ltd. Şti. başvurusu

Ruşen Melih Nebigil başvurusu

Emre Ongurlar başvurusu

Yılmaz Çelik başvurusu

Seyhan Ilgaz başvurusu

Yunus Şen başvurusu

Mustafa Kahraman başvurusu

Mehmet Tayfur başvurusu

Mehmet Topaslan başvurusu

Abdullah Ay başvurusu

Türkan Bal başvurusu

www.uyap.gov.tr